

Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
MICHALA BOBKA
přednesené dne 14. ledna 2021¹

Věc C-64/20

**UH
proti**

An tAire Talmhaíochta Bia agus Mara, Éire agus an tArd-Aighne

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Ard-Chúirt (Vrchní soud, Irsko)]

„Řízení o předběžné otázce – Směrnice 2001/82/ES – Jazykové požadavky týkající se balení a označování veterinárních výrobků – Prostor pro uvážení, ponechaný vnitrostátním soudům, zda odmítnout poskytnutí nápravy – Přímý účinek – Přednost – Procesní autonomie – Účinná soudní ochrana“

I. Úvod

1. V projednávané věci není nouze o otázky, které je potřeba vyřešit. Pokud by byly dány dohromady a zazněly společně, vznikla by skutečná polyfonie unijního práva ústavního: přímý účinek, přednost, procesní autonomie, účinná soudní ochrana, celková účinnost vnitrostátního prosazování unijního práva, to vše společně s (údajným) právem na informace ve vlastním jazyce a mnohojazyčností Unie.

2. Při pozorném poslechu se však objevuje jedna dominantní melodie: brání tyto zásady, zejména efektivita vnitrostátního prosazování unijního práva, takové vnitrostátní právní úpravě, která přiznává soudu diskreční pravomoc při rozhodování o tom, zda navrhovatel, který tvrdí, že orgány neprovedly určitou směrnici správně, poskytnout nápravu, případně v jaké formě, přestože je jeho návrh (zjevně) opodstatněný? Tato melodie je ozvěnou poměrně dobře známé znělky: jaké jsou přiměřené meze požadavku na účinné prosazování unijního práva na vnitrostátní úrovni?

II. Právní rámec

A. Unijní právo

3. Hlava V směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/82/ES ze dne 6. listopadu 2001 o kodexu Společenství týkajícím se veterinárních léčivých přípravků², nadepsaná „Označení na obalu a příbalová informace“, obsahuje články 58 až 64.

¹ – Původní jazyk: angličtina.

² – Úř. věst. 2001, L 311, s. 1; Zvl. vyd. 13/27, s. 3, ve znění změn.

4. Článek 58 odst. 1 směrnice 2001/82 vyjmenovává, s výhradou výjimek, údaje, které „musí být uvedeny čitelně“ na obalu veterinárních léčivých přípravků. Podle čl. 58 odst. 4 této směrnice platí, že údaje uvedené v odst. 1 písm. f) až l) téhož ustanovení „se na vnějším a vnitřním obalu léčivých přípravků uvádějí v jazyce nebo jazycích země, ve které jsou uváděny na trh“.

5. Článek 59 odst. 1 směrnice 2001/82 upřesňuje, že jedná-li se o ampule, „uvádějí se údaje uvedené v čl. 58 odst. 1 na vnějším obalu“. Dále vyjmenovává údaje, které se nezbytně uvedou na vnitřních obalech. Článek 59 odst. 3 směrnice 2001/82 stanoví, že „údaje uvedené v odst. 1 třetí a šesté odrážce se na vnějším a vnitřním obalu léčivých přípravků uvádějí v jazyce nebo jazycích země, ve které jsou uváděny na trh“.

6. Článek 61 odst. 1 směrnice 2001/82 stanoví, že „[p]říložením příbalové informace k balení veterinárních léčivých přípravků je povinné, pokud nejsou veškeré informace požadované tímto článkem uvedeny na vnitřním a vnějším obalu. [...] Příbalová informace musí být sepsána způsobem, který je srozumitelný široké veřejnosti, a v úředním jazyce či jazycích členského státu, ve kterém je léčivý přípravek uváděn na trh“. Článek 61 odst. 2 směrnice 2001/82 vyjmenovává informace, které musí jako nezbytné minimum obsahovat příbalová informace.

7. Body 52 a 53 odůvodnění nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/6 ze dne 11. prosince 2018 o veterinárních léčivých přípravcích a o zrušení směrnice 2001/82/ES³ uvádějí:

„(52) Aby se snížila administrativní zátěž a maximalizovala se dostupnost veterinárních léčivých přípravků v členských státech, měla by být stanovena zjednodušená pravidla pro to, jakou podobu má mít jejich označení na obalu. [...]

(53) Členské státy by kromě toho měly mít možnost zvolit si jazyk textu používaného v souhrnu údajů o přípravku, v označení na obalu a v příbalové informaci veterinárních léčivých přípravků registrovaných na jejich území.“

8. Článek 7 nařízení 2019/6, nadepsaný „Jazyky“, stanoví:

„1. Pokud není ze strany daného členského státu stanoveno jinak, jedná se v případě jazyka nebo jazyků použitých v souhrnu údajů o přípravku, na označení na obalu a v příbalové informaci o úřední jazyk nebo jazyky členského státu, v němž je veterinární léčivý přípravek dodáván na trh.

2. Veterinární léčivé přípravky mohou být označeny v několika jazycích.“

9. Podle článku 160 nařízení 2019/6 se toto nařízení použije od 28. ledna 2022.

B. Vnitrostátní právo

10. Podle předkládajícího soudu bylo za účelem provedení směrnice 2001/82 přijato mnoho podzákonných právních předpisů. Nicméně pokud jde o jazyk použitý na obalu, který je příčinou vzniku sporu projednávaného v původním řízení, jsou relevantní ustanovení obsažena ve Statutory Instruments (podzákonné právní předpisy, dále jen „SI“) 144/2007 a 786/2007. Podle těchto právních předpisů mohou být údaje požadované ustanoveními směrnice 2001/82 uvedeny v irském nebo anglickém jazyce.

3 – Úř. věst. 2019, L 4, s. 43.

III. Skutkový stav, původní řízení a předběžné otázky

11. Navrhovatel v původním řízení je rodilým mluvčím irského jazyka. Má psa jako svého domácího mazlíčka, pro kterého kupuje veterinární léčivé přípravky. Navrhovatel se obrátil na Aire Talmhaíochta, Bia agus Mara, Éire (ministr zemědělství, potravin a rybolovu, Irsko), se stížností na to, že doprovodné informace na veterinárních léčivých přípravcích byly uvedeny výlučně v angličtině, a nikoli v obou úředních jazycích státu: irštině a angličtině. To podle jeho názoru představuje porušení směrnice 2001/82.

12. Dne 14. listopadu 2016 podal navrhovatel k Ard-Chúirt (Vrchní soud, Irsko) návrh na povolení soudního přezkumu nesprávného provedení směrnice 2001/82 ministrem ve vztahu k jazykovým požadavkům směrnice. Jeho návrhu bylo vyhověno a řízení bylo zahájeno proti Aire Talmhaíochta, Bia agus Mara, Éire (ministr zemědělství, potravin a rybolovu, Irsko), jakož i Ard-Aighne (Nejvyšší státní zástupce). Věc byla projednána ve dnech 24. a 25. července 2018.

13. Navrhovatel navrhl následující formy nápravy z důvodu, že Irsko údajně neprovedlo směrnici správně: i) určit, že použitelná vnitrostátní právní úprava neprovádí správně nebo vůbec hlavu V (články 58 až 61) směrnice 2001/82; ii) určit, že irské právo musí zajistit, aby příslušné údaje na příbalových informacích a obalech, které jsou stanoveny v hlavě V směrnice 2001/82 byly u veterinárních léčivých přípravků uváděných na trh ve státě uvedeny v úředních jazycích státu, to znamená jak v irštině, tak v angličtině; a iii) určit, že irské orgány musí změnit vnitrostátní právní předpisy tak, aby zajistily správné provedení ustanovení hlavy V směrnice 2001/82.

14. U Ard-Chúirt (Vrchní soud) se navrhovatel dovolával především i) přímého účinku ustanovení směrnice 2001/82 týkajících se jazykových požadavků (že tato ustanovení jsou jasná, přesná a bezpodmínečná), ii) přednosti unijního práva před vnitrostátním právem (vnitrostátní soud by tak mohl použít ustanovení unijního práva a nepoužil by odporující ustanovení irského práva) a iii) práva na účinnou soudní ochranu (navrhovatel by měl mít nárok na účinnou soudní ochranu a vnitrostátní soud by tedy měl poskytnout navrhovanou nápravu).

15. Odpůrci připustili, že podle vnitrostátního práva má navrhovatel, který úspěšně napadl rozhodnutí orgánu veřejné správy prostřednictvím soudního přezkumu, *obvykle* nárok na nápravu. Tvrdili však, že se nejedná o absolutní právo a že lze v původním řízení důvodně odmítnout poskytnutí jakékoliv nápravy. Podle jejich názoru by v projednávané věci poskytnutí nápravy pro navrhovatele sice určitý přínos mělo, avšak tento přínos by byl velmi omezený co do významu z důvodu blížícího se nabytí účinnosti nařízení 2019/6. Navíc odpůrci uvedli, že je v projednávané věci vysoce pravděpodobné, že poskytnutí nápravy by mělo vážný dopad na třetí osoby. Pokud by se dodavatelé a distributoři veterinárních léčivých přípravků rozhodli opustit irský trh z důvodu povinnosti vytisknout text příbalové informace a obalu v obou úředních jazycích, je zjevné, že by to mělo vážné důsledky pro zdraví zvířat, jakož i hospodářské důsledky, což by poškodilo mnoho jednotlivců.

16. Dne 26. července 2019 Ard-Chúirt (Vrchní soud) rozhodl, že navrhovatel je aktivně legitimován, jelikož čl. 58 odst. 4, čl. 59 odst. 3 a čl. 61 odst. 1 směrnice 2001/82 (dále jen „dotčená unijní ustanovení“) jsou jasné, přesné a bezpodmínečné. Navrhovatel se tedy může těchto ustanovení dovolávat vůči odpůrcům. Soud rovněž konstatoval, že Irsko neprovedlo směrnici řádně do vnitrostátního práva, pokud jde o jazykové požadavky, a to v rozsahu, v jakém dotčené vnitrostátní právo (a sice SI 144/2007 a SI 786/2007) umožnilo poskytovat dotčené informace pouze v angličtině namísto v obou jazycích, tedy v irštině a angličtině.

17. Ard-Chúirt (Vrchní soud) však rovněž poznamenal, že v průběhu řízení bylo přijato nařízení 2019/6, které obsahuje nová ustanovení týkající se používání jazyků ve vztahu k veterinárním léčivým přípravkům. Podle tohoto nařízení platí, že od okamžiku jeho použitelnosti (dne 28. ledna 2022) může být povoleno uvádět údaje na obalu pouze v anglickém jazyce. Na pozadí těchto skutečností tedy soud vznesl otázku, zda by bylo smysluplné poskytnout vzhledem k této budoucí změně navrhovatelem navrhouvanou nápravu, přestože k porušení unijního práva ze strany Irska došlo.

18. Tento soud uvádí, že v irském právu existují již dlouho uznávané důvody, na jejichž základě mohou soudy vykonávat uvážení ve vztahu k rozhodnutí o tom, zda, resp. jakým způsobem poskytnou úspěšnému navrhovateli odpovídající nápravu. Tyto důvody zahrnují různé faktory, jako jsou: 1. nepřiměřená prodleva při podání návrhu; 2. nevyužití jiných vhodnějších právních prostředků, jako je odvolání, 3. nedostatek vstřícnosti ze strany navrhovatele, 4. nedostatek dobré víry v jednání navrhovatele, 5. újma způsobená třetím osobám nebo 6. případy, ve kterých by poskytnutí nápravy nemělo žádný užitečný účel.

19. Vzhledem k tomu, že má Ard-Chúirt (Vrchní soud, Irsko) pochybnosti o tom, zda unijní právo brání takovým vnitrostátním procesním ustanovením, jako jsou procesní ustanovení, o která se jedná ve věci v původním řízení, rozhodl se přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

„(1) Má vnitrostátní soud prostor pro uvážení, zda odmítnout poskytnout nápravu navzdory svému rozhodnutí, že do vnitrostátního práva nebyl proveden zvláštní aspekt směrnice Evropské unie, a pokud soud má takový prostor pro uvážení, jaké jsou relevantní faktory, které je třeba vzít v úvahu v rámci tohoto uvážení, nebo je vnitrostátní soud oprávněn zohlednit tytéž faktory, které by vzal v úvahu v případě porušení vnitrostátního práva?

(2) Byla by porušena zásada přímého účinku unijního práva, pokud by vnitrostátní soud v projednávané věci odmítl poskytnout nápravu z důvodu vstupu v platnost článku 7 [nařízení 2019/6] (jehož použití je odloženo do 28. ledna 2022), i když vnitrostátní soud rozhodl, že do vnitrostátního práva nebyly provedeny povinnosti stanovené v čl. 61 odst. 1, čl. 58 odst. 4 a čl. 59 odst. 3 směrnice 2001/82, přičemž se jedná o povinnosti, aby údaje na obalu a označení veterinárních léčivých výrobků byly v úředním jazyce členského státu, tedy v Irsku jak v irském jazyce, tak v anglickém jazyce?“

20. Vyjádření předložili navrhovatel, Irsko, polská vláda a Evropská komise.

IV. Analýza

A. K přípustnosti

21. Irsko a polská vláda tvrdí, že podaná žádost je nepřípustná.

22. Zprv Irsko tvrdí, že řádně provedlo dotčená unijní ustanovení. Znění směrnice 2001/82 je nejednoznačné, pokud jde o požadavek, aby byly pro údaje uvedené na balení a označení veterinárních léčivých přípravků používány všechny úřední jazyky, jestliže je v určitém členském státě úředních jazyků několik. Rozhodnutí Irska provést uvedenou směrnici způsobem umožňujícím používání pouze jednoho z jeho úředních jazyků by tak spadalo do jeho prostoru pro uvážení při provádění uvedené směrnice.

23. Zadruhé Irsko tvrdí, že z výslovného účelu směrnice 2001/82 jasné plyne, že práva, která z ní vyplývají, nejsou jazyková ani kulturní práva, ale spíše práva týkající se přístupu k informacím o veterinárních léčivých přípravcích. Taková práva by byla porušena pouze tehdy, kdy by měl navrhovatel v držbě balení nebo označení, kterému by nemohl plně rozumět. Navrhovatel v původním řízení však netvrdil, že se setkal s balením nebo označením, kterému nemohl plně rozumět.

24. Polská vláda tvrdí, že unijní právo neukládá vnitrostátním soudům povinnost poskytnout nápravu spočívající v uložení povinnosti příslušným vnitrostátním orgánům, aby změnilly vnitrostátní právo tak, aby jej uvedly do souladu s unijním právem. Polská vláda v každém případě tvrdí, že návrh navrhovatele nemůže mít úspěch. I za předpokladu, že právo na to, aby byly doprovodné informace na veterinárních léčivých přípravcích uvedeny v irském jazyce, vyplývá z bezpodmínečných a dostatečně přesných ustanovení směrnice 2001/82, nejedná se vzhledem k povaze tohoto práva o právo, kterého se lze dovolávat vůči irským orgánům. Povinnost označovat tyto výrobky v irském jazyce nesou soukromé subjekty, a sice výrobci a distributoři těchto výrobků. Navrhovatel však nemůže uplatňovat právo na to, aby byly informace týkající se veterinárních léčivých přípravků uváděny v irštině, vůči výrobcům a distributorům těchto výrobků, neboť směrnice nemůže sama o sobě zakládat jednotlivci povinnosti, a nelze se jí tedy jako takové vůči tomuto jednotlivci dovolávat.

25. Pokud jde o přípustnost projednávané žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, nejsou tyto argumenty přesvědčivé.

26. Podle mého názoru se argumenty vznesené jak Irskem, tak polskou vládou týkají merita návrhu navrhovatele podaného v původním řízení na vnitrostátní úrovni. Námitky vznesené Irskem se týkají předběžné meritorní otázky, která však nebyla předkládajícím soudem vznesena. Totéž platí pro námitky vznesené polskou vládou. Otázka, zda unijní právo ukládá vnitrostátnímu soudu povinnost poskytnout nějaký konkrétní prostředek nápravy, je v tomto řízení opět do značné míry otázkou meritorní, nikoli otázkou přípustnosti. Soudní dvůr opakovaně judikoval, že argumenty týkající se věcných aspektů nemohou nijak ovlivnit přípustnost položených otázek⁴.

27. Podle ustálené judikatury se navíc na otázky týkající se výkladu unijního práva položené vnitrostátním soudem v právním a skutkovém rámci, který tento soud vymezí na vlastní odpovědnost a jehož správnost nepřísluší Soudnímu dvoru ověřovat, vztahuje domněnka relevance. Tato domněnka relevance nemůže být vyvrácena možností, že žalobce nakonec nemusí být ve sporu v původním řízení před vnitrostátním soudem úspěšný, zejména pokud bude Soudní dvůr zastávat určitý výklad dotčeného unijního práva⁵.

28. Z těchto důvodů nyní přistoupím k posouzení merita obou předběžných otázek.

B. K věci samé

1. Úvodní poznámky

29. V projednávané věci navrhovatel vychází ze – a předkládající soud se dovolává – zásad, které patří mezi nejdůležitější strukturální zásady unijního práva: přímý účinek, přednost, účinný soudní přezkum a procesní autonomie. Na první pohled se tedy otázky vyvolané tímto řízením mohou jevit jako dosti složité. Při bližším posouzení však klíčová otázka vyvstává poměrně zřetelně.

4 – Viz například rozsudek ze dne 19. listopadu 2019, A. K. a další (Nezávislost kárného kolegia Nejvyššího soudu) (C-585/18, C-624/18 a C-625/18, EU:C:2019:982, bod 111).

5 – Podrobněji a s dalšími odkazy v nedávné době viz například mé stanovisko ve věci C-505/19, Bundesrepublik Deutschland (Red notice vydané Interpolem) (EU:C:2020:939, bod 34 a citovaná judikatura).

30. Dle mého názoru se navrhovatel ve věci v původním řízení v podstatě domáhal tří forem nápravy: i) určit, že vnitrostátní právo je neslučitelné s unijním právem, ii) určit, že vnitrostátní právo musí být v souladu s unijním právem, a konečně iii) určit, že vnitrostátní orgány musí odpovídajícím způsobem vnitrostátní právo změnit.

31. Není mi zcela jasné, zda tyto tři formy nápravy mají být poskytnuty současně, nebo zda si předkládající soud může mezi nimi vybrat. Pro účely tohoto stanoviska budu předpokládat, že předkládající soud má v tomto ohledu značný manévrovací prostor. Předkládající soud totiž uvádí, že podle vnitrostátního práva má diskreční pravomoc *zvolit* takovou formu nápravy, kterou považuje za nejvhodnější vzhledem k okolnostem, a případně dokonce i poskytnutí jakékoli formy nápravy zcela *odmítnout*⁶. Tento soud si tedy klade otázku, zda toto platí i v případě, kdy navrhovatel odvozuje svá práva z unijního práva.

32. Na pozadí těchto skutečností mám za to, že z pohledu unijního práva jsou jádrem sporu otázky týkající se procesní autonomie a účinné soudní ochrany. Obě předběžné otázky tedy mohou být posuzovány společně a přeformulovány následovně: brání unijní právo, zejména zásady procesní autonomie a účinné soudní ochrany, vnitrostátní právní úpravě nebo praxi, podle které mají vnitrostátní soudy diskreční pravomoc při rozhodování o tom, zda navrhovateli, který tvrdí, že orgány neprovedly určitou směrnicí správně, přiznat nápravné opatření, případně v jaké formě, je-li jeho návrh opodstatněný?

33. Pro účely zodpovězení této otázky je toto stanovisko strukturováno následovně: začnu vymezením relevantního právního rámce analýzy, abych vysvětlil, jak bude projednávaná věc posouzena (2). Poté stručně nastíním, jak Soudní dvůr tento rámec použil na konkrétní případy ve své dřívější judikatuře (3). Na tomto základě předestřu určitá průřezová témata a vodítka, která mohou být předkládajícímu soudu užitečná (4). V rozsahu, v jakém bude v konečném důsledku věci předkládajícího soudu, aby vyvodil důsledky pro věc v původním řízení, uvedu na závěr několik úvah dotýkajících se konkrétně této věci (5).

2. Relevantní rámec: efektivita dle rozhodnutí ve věci „Rewe“ a účinná soudní ochrana na základě článku 47 Listiny

34. Podle ustálené judikatury musí přímo použitelná pravidla práva Unie, která jsou bezprostředním zdrojem práv a povinností pro všechny, kterých se týkají, ať se jedná o členské státy, nebo o jednotlivce, jednotným způsobem vyvolávat plné účinky ve všech členských státech od svého vstupu v platnost a *po celou dobu své platnosti*⁷.

35. Z ustálené judikatury rovněž vyplývá, že každému vnitrostátnímu soudu přísluší, aby v rámci svých pravomocí jakožto orgán členského státu *uplatňoval* na základě zásady loajální spolupráce uvedené v čl. 4 odst. 3 SEU přímo použitelné právo Unie *jako celek* a zajistil ochranu práv, která toto právo Unie přiznává jednotlivcům, a nesmí tedy použít žádné ustanovení vnitrostátního práva, jež by s ním bylo případně v rozporu⁸.

6 – Viz výše, bod 18 tohoto stanoviska.

7 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 9. března 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, body 14 až 15); ze dne 19. června 1990, Factortame a další (C-213/89, EU:C:1990:257, bod 18); a ze dne 8. září 2010, Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, bod 54).

8 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 9. března 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, body 16 a 21); ze dne 19. června 1990, Factortame a další (C-213/89, EU:C:1990:257, bod 19); a ze dne 8. září 2010, Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, bod 55).

36. Z výše uvedeného vyplývá, že s požadavky vlastními samotné podstatě práva Unie by bylo neslučitelné jakékoli *ustanovení* vnitrostátního právního řádu, či jakákoli legislativní, správní nebo *soudní praxe*, které by měly za následek oslabení účinků unijního práva tím, že by upíraly soudci příslušnému pro použití tohoto práva pravomoc učinit v samotném okamžiku tohoto použití vše, co je nezbytné pro to, aby byla ponechána stranou vnitrostátní legislativní ustanovení tvořící případně překážku pro plný účinek přímo použitelných norem unijního práva⁹.

37. Jak plný ale musí být plný účinek přímo použitelných unijních pravidel, aby byl plně účinný? Nemá-li výraz „plný“ obecně znamenat vše, cokoli a ještě více, pak vlastně neexistuje žádné nezávislé měřítko plné účinnosti dle unijního práva. Místo toho existuje kazuistické posuzování, které je obvykle prováděno odkazem na vnitrostátní právní rámec dotčený v dané věci.

38. To je nevyhnutelné, pokud je výchozí zásadou vnitrostátního prosazování pravidel unijního práva vnitrostátní procesní autonomie. Původní referenční měřítko je i nadále dané vnitrostátní měřítko. Podle ustálené judikatury platí, že při neexistenci unijní právní úpravy je na vnitrostátním právním řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která jednotlivcům vyplývají z unijního práva. Tato pravidla však nesmějí být méně příznivá než ta, která se týkají obdobných řízení vnitrostátní povahy (požadavek *rovnocennosti*), a nesmějí v praxi znemožňovat nebo nadměrně ztěžovat výkon práv přiznaných unijním právním řádem (požadavek *efektivity*)¹⁰.

39. V řízení v projednávané věci otázka *rovnocennosti* zjevně nevystává. Pochybnosti předkládajícího soudu vycházejí ze samotné skutečnosti, že se dotčená vnitrostátní procesní pravidla použijí nejen na situace upravené vnitrostátním právem, ale i na situace upravené unijním právem.

40. Skutečnou otázkou je tedy otázka *efektivity*.

41. V takovém případě, jako je projednávaná věc, se však požadavek efektivity, ve smyslu podmínky pro uplatnění zásady procesní autonomie, a někdy označované jako „efektivita dle rozhodnutí ve věci Rewe“¹¹, v praxi překrývá se základním právem na *účinnou soudní ochranu* podle článku 47 Listiny. Navrhovatel totiž tvrdí, že uplatnění dotčených vnitrostátních procesních pravidel mu odnímá vhodný prostředek nápravy k zajištění ochrany (hmotného) práva, které odvozuje z dotčených unijních ustanovení: aby byly doprovodné informace na veterinárních přípravních uvedeny v obou úředních jazycích státu (irštině i angličtině).

42. Jak jsem zdůraznil ve svém stanovisku ve věci Banger, vztah mezi zásadou efektivity, jakožto jednoho ze dvou požadavků v rámci procesní autonomie členských států, a zásadou účinné soudní ochrany jakožto základního práva, posléze zakotveného v článku 47 Listiny, možná (zatím) není zcela jasný¹². Lze jen těžko zpochybňovat, že se tyto dvě zásady přinejmenším z velké části překrývají, pokud jde o jejich podstatu.

43. Dále, pokud jde o druh posouzení, které je nutno provést, lze mít za to, že tyto zásady požadují posouzení dané situace ze dvou doplňujících se úhlů: efektivita (dle rozhodnutí ve věci Rewe) se soustředí na *strukturální* úroveň (existenci vhodných prostředků nápravy v takovém druhu situace, o jaký se jedná v projednávané věci, v obecném smyslu), zatímco účinná soudní ochrana dle článku 47 Listiny se více zaměřuje na *individuální* úroveň (existenci vhodných prostředků nápravy pro dotčenou osobu *in concreto*).

9 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 9. března 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, bod 22); ze dne 19. června 1990, Factortame a další (C-213/89, EU:C:1990:257, bod 20); a ze dne 8. září 2010, Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, bod 56).

10 – Z rozsáhlé judikatury viz nedávný rozsudek ze dne 24. října 2018, XC a další (C-234/17, EU:C:2018:853, body 21 až 22 a citovaná judikatura).

11 – Vzhledem k tomu, že byla poprvé vyjádřena v rozsudku ze dne 16. prosince 1976, Rewe-Zentralfinanz a Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188).

12 – C-89/17, EU:C:2018:225, body 99 až 107.

44. Zásada účinné soudní ochrany je obecnou zásadou unijního práva, nyní zakotvenou v článku 47 Listiny. Vyžaduje zejména existenci vhodných prostředků nápravy soudní povahy proti rozhodnutím vnitrostátních orgánů, která by mohla porušovat práva a svobody, která jednotlivcům plynou z unijního práva¹³. V tomto kontextu musí mít vnitrostátní soud, kterému byl spor předložen, mimo jiné pravomoc zkoumat všechny skutkové a právní otázky relevantní pro spor, o němž rozhoduje¹⁴.

45. Rozsah a intenzita posouzení, které musí vnitrostátní soud provést, aby postupoval v souladu s článkem 47 Listiny, se přitom liší v závislosti na konkrétní situaci a relevantních okolnostech každého případu¹⁵. Jak Soudní dvůr opakovaně zdůraznil, skutečnosti, které je třeba vzít v úvahu, zahrnují zejména „[povahu] dotčeného aktu, kontext[...] jeho přijetí a právní [...] pravidl[a] upravující [...] dotčnou oblast“¹⁶.

46. Přirozeně existuje rozsáhlá judikatura týkající se efektivity dle rozsudku ve věci Rewe, která byla v průběhu předchozího desetiletí v podstatě převzata účinnou soudní ochranou podle článku 47 Listiny. Tato vysoce kazuistická judikatura však může být jen stěží považována za ustálenou.

3. Předchozí judikatura: přísnost, shovívavost a něco mezi tím

47. Judikatura vytvořená v průběhu let je roztržštěná¹⁷. To, že je tato judikatura vázána na skutečnosti každé individuální věci, brání jejímu zobecnění. Každý z rozdílných přístupů lze doložit příklady. Od postoje, který je k členským státům poměrně vstřícný a kde obecně postačuje rovnocennost, až po nesmlouvavé uplatňování efektivity, kdy musí členský stát (značně) překročit meze toho, co je podle jeho vnitrostátního práva obvykle možné.

48. Na jedné straně spektra stojí případy, kdy Soudní dvůr připustil dotčená vnitrostátní procesní pravidla poté, co středobodem své analýzy učinil splnění podmínky rovnocennosti. V takových případech se k posouzení podmínky efektivity přistupovalo až nápadně povrchně¹⁸. V této souvislosti Soudní dvůr jasně stanovil, že zásadu rovnocennosti nelze vykládat jako povinnost členských států rozšířit svůj nejvýhodnější vnitrostátní procesní režim na všechny žaloby založené na unijním právu¹⁹. Tento „shovívavý“ standard posouzení je podle všeho nejčastěji používán ve vztahu k pojmům a mechanismům procesního práva, které jsou společné právním řádům všech členských států, jelikož jsou vlastní jakémukoliv soudnímu systému (jako je překážka věci pravomocně rozhodnuté, lhůty atd.).

13 – Z rozsáhlé judikatury viz rozsudky ze dne 29. listopadu 2018, Bank Tejarat v. Rada (C-248/17 P, EU:C:2018:967, bod 79), a ze dne 31. ledna 2019, Islamic Republic of Iran Shipping Lines a další v. Rada (C-225/17 P, EU:C:2019:82, bod 62).

14 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 6. listopadu 2012, Otis a další (C-199/11, EU:C:2012:684, bod 49), a ze dne 17. prosince 2015, Imtech Marine Belgium (C-300/14, EU:C:2015:825, bod 38).

15 – S dalšími odkazy viz mé stanovisko ve věci Banger (C-89/17, EU:C:2018:225, bod 104).

16 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 18. července 2013, Komise a další v. Kadi (C-584/10 P, C-593/10 P a C-595/10 P, EU:C:2013:518, bod 102), a ze dne 26. července 2017, Sacko (C-348/16, EU:C:2017:591, bod 41).

17 – Právní nauka naznačila, že budou přicházet určité vlny nebo změny kurzu, pokud jde o přístup, přičemž v průběhu času se bude střídát příklon k větším, či naopak menším zásahům na straně Soudního dvora. Viz například Dougan, M., *National Remedies Before the Court of Justice: Issues of Harmonisation and Differentiation*, Hart Publishing, Oxford, 2004, s. 227 až 233, nebo Tridimas, T., *The General Principles of EC Law*, 2. vyd., Oxford University Press, Oxford, 2006, s. 420 až 422.

18 – Viz zejména rozsudky ze dne 1. prosince 1995, Van Schijndel a Van Veen (C-430/93 a C-431/93, EU:C:1995:441); ze dne 24. října 1996, Kraaijeveld a další (C-72/95, EU:C:1996:404); a ze dne 17. března 2016, Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:175).

19 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 15. září 1998, Edis (C-231/96, EU:C:1998:401, bod 36), a ze dne 1. prosince 1998, Levez (C-326/96, EU:C:1998:577, bod 42).

49. Na opačné straně spektra se nacházejí rozhodnutí ve věcech jako *Simmenthal*, *San Giorgio*, *Factortame*, *Cartesio*, *Elčinov* nebo *Klausner*²⁰, v nichž Soudní dvůr kategoricky trval na robustní vizi efektivit. Tyto věci se typicky týkaly situací, kdy určitý druh prostředku nápravy ve vnitrostátním právním řádu neexistoval, přičemž dotčená vnitrostátní praxe byla vnímána tak, že vede ke vzniku systémových překážek plné účinnosti unijního práva nebo rychlé a úplné ochrany jednotlivců, jejichž práva byla negativně dotčena.

50. Kromě toho, pokud jde konkrétně o kontext projednávané věci, Soudní dvůr rovněž zaujal poměrně přísný přístup v několika věcech, kde se otázka vznesená předkládajícími soudy týkala účinků rozsudků konstatujících neslučitelnost vnitrostátního práva s unijním právem *ratione temporis*. Ve věcech jako *Winner Wetten*, *Filipiak*, *Gutierrez Naranjo* nebo *Association France Nature Environment*²¹ Soudní dvůr v podstatě odmítl možnost, aby měly vnitrostátní soudy, včetně nejvyšších nebo ústavních vnitrostátních soudů, pravomoc odkládat účinky konstatování neslučitelnosti vnitrostátního opatření s unijním právem nebo vytvářet přechodný režim za účelem překlenutí údajné právní mezery. Jakékoli takové rozhodnutí by totiž podle Soudního dvora odpovídalo časovému omezení účinků výkladu pravidla unijního práva, což je rozhodnutí, které přísluší jedině Soudnímu dvoru. Na druhou stranu, z hlediska kontextu je rovněž nutno připustit, že důležitým prvkem společným těmto věcem je řádné respektování, či dokonce provedení předchozích rozsudků Soudního dvora, o které v uvedených věcech šlo.

51. Konečně, mezi těmito dvěma extrémy se nacházejí věci, v nichž Soudní dvůr zaujal stanovisko někde na půli cesty. Častokrát se Soudní dvůr pokoušel dospět k „šalamounským“ rozhodnutím, jimiž by schválil vnitrostátní právní úpravu členských států, přičemž by současně omezil jejich autonomii, pokud jde o způsob použití těchto prostředků nápravy. Ilustrativními příklady jsou rozhodnutí ve věcech *Fantask*, *Melki a Abdeli*, *DEB*, *Lesoochránárske zoskupenie VLK*²².

52. Řada nedávných rozhodnutí Soudního dvora vychází podle všeho z této poslední uvedené linie judikatury. V těchto věcech Soudní dvůr po vnitrostátních soudech požadoval, aby využily plného potenciálu svých vnitrostátních procesních pravidel k dosažení cílů sledovaných relevantními unijními ustanoveními, ale *pouze v rozsahu*, v němž je takový výklad v souladu se zásadou legality a nevede k porušení základních práv²³.

53. Celkem vzato je „rozpor mezi rozhodnutími ve věcech *Rewe* a *Simmenthal*“²⁴, která jsou vzájemně protichůdná, pokud jde o požadavek *rovnocennosti* (nebo zákazu diskriminace) na straně jedné a požadavek *efektivit* na straně druhé, stále ještě významně přítomen v kritériu pro posuzování vnitrostátní procesní autonomie. Čím dál více jsou však výslovně uznávány vnitřní limity bezvýhradného prosazování efektivit, v důsledku zásady legality a ochrany základních práv (a možná též špetky zdravého rozumu)²⁵.

20 – Viz rozsudky ze dne 9. března 1978, *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, body 14 až 15); ze dne 9. listopadu 1983, *San Giorgio* (199/82, EU:C:1983:318); ze dne 19. června 1990, *Factortame* a další (C-213/89, EU:C:1990:257, bod 18); ze dne 16. prosince 2008, *Cartesio* (C-210/06, EU:C:2008:723); ze dne 5. října 2010, *Elčinov* (C-173/09, EU:C:2010:581); a ze dne 11. listopadu 2015, *Klausner Holz Niedersachsen* (C-505/14, EU:C:2015:742).

21 – Rozsudky ze dne 19. listopadu 2009, *Filipiak* (C-314/08, EU:C:2009:719); ze dne 8. září 2010, *Winner Wetten* (C-409/06, EU:C:2010:503); ze dne 21. prosince 2016, *Gutiérrez Naranjo* a další (C-154/15, C-307/15 a C-308/15, EU:C:2016:980); a ze dne 28. července 2016, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, ECLI:EU:C:2016:603).

22 – Rozsudky ze dne 2. prosince 1997, *Fantask* a další (C-188/95, EU:C:1997:580); ze dne 22. června 2010, *Melki a Abdeli* (C-188/10 a C-189/10, EU:C:2010:363); ze dne 22. prosince 2010, *DEB* (C-279/09, EU:C:2010:881); a ze dne 8. listopadu 2016, *Lesoochránárske zoskupenie VLK* (C-243/15, EU:C:2016:838).

23 – Viz zejména rozsudky ze dne 5. prosince 2017, *M.A.S. a M.* (C-42/17, EU:C:2017:936); ze dne 17. ledna 2019, *Dzivev* a další (C-310/16, EU:C:2019:30); a ze dne 19. prosince 2019, *Deutsche Umwelthilfe* (C-752/18, EU:C:2019:1114).

24 – Viz zejména Prechal, S., „Community Law in National Court: The Lessons from Van Schijndel“ *Common Market Law Review* sv. 35, 1998, s. 687.

25 – Nazývaná případně též „pravidlo rozumného uvážení“, „proporcionality“ nebo jednoduše „rozumná rovnováha“, již musí být dosaženo mezi dotčenými zájmy – viz již stanovisko generálního advokáta F.G. Jacobse ve spojených věcech *van Schijndel* a *van Veen* (C-430/93 a C-431/93, EU:C:1995:185, bod 31), a stanovisko generálního advokáta F.G. Jacobse ve věci *Peterbroeck* (C-312/93, EU:C:1994:184, bod 40).

4. Strukturální úroveň: kazuistické posuzování

54. Podle mého názoru vedou unijní zásady a právě nastíněná judikatura k závěru, že nemůže existovat žádná *paušální, obecná* odpověď na otázku, zda unijní právo brání vnitrostátní právní úpravě nebo praxi, podle které mají vnitrostátní soudy diskreční pravomoc při rozhodování o tom, zda navrhovatel, který tvrdí, že orgány neprovedly určitou směrnicí správně, poskytnout nápravu, případně v jaké formě, je-li jeho návrh opodstatněný.

55. Jednoduše záleží na daném konkrétním případě. Nevidím žádný důvod, proč by mělo unijní právo v *zásadě* takové právní úpravě nebo praxi bránit. Podle ustálené judikatury Soudního dvora každý případ, v němž vyvstává otázka, zda vnitrostátní procesní ustanovení znemožňuje nebo nadměrně ztěžuje použití unijního práva, „musí být posuzován s přihlédnutím k místu tohoto ustanovení v řízení jako celku, k jeho průběhu a k jeho zvláštnostem u různých vnitrostátních orgánů. Ve světle této analýzy je třeba případně zohlednit základní zásady vnitrostátního právního systému, jako například ochranu práva na obhajobu, zásadu právní jistoty a řádný průběh řízení“²⁶.

56. Z hlediska unijního práva je tedy vyžadována přiměřená korelace mezi právy, porušením a druhem a rozsahem prostředků nápravy či nápravy, které mají být poskytnuty, ve světle skutkového stavu a okolností dané věci. Každou věc je nutno posuzovat v jejích vlastním kontextu a rozměru. Tento požadavek není podle mého názoru omezen pouze na unijní právo, ale je vlastní každému modernímu evropskému systému práva. Nedomnívám se, že by bylo vhodné se oné vysoce uctívané účinnosti unijního práva dovolávat v řízení u vnitrostátního soudu, v němž potenciálně jde o unijní právo, jako prostředku k faktickému návratu ke svázanému, neflexibilnímu, a tudíž zcela nepřiměřenému způsobu rozhodování, který připomíná rozhodování v trestních věcech v Anglii v 17. a 18. století.

57. Mám tudíž za to, že samotná judikatura Soudního dvora ve skutečnosti vyžaduje, aby vnitrostátní soudy při výkonu svého uvážení přihlédly, pokud jde o navrhovanou nápravu a prostředky nápravy, k takovým skutečnostem, jaké uvedl předkládající soud: nepřiměřené prodlevě při podání návrhu, nevyužití jiných vhodnějších právních prostředků, nedostatku vstřícnosti ze strany navrhovatele, nedostatku dobré víry v jednání navrhovatele, újmy způsobené třetím osobám a případům, kdy by poskytnutí nápravy nemělo žádný užitečný účel. Zohlednění těchto skutečností samo o sobě nezabavuje navrhovatele soudní ochrany ani nezabavuje hmotná práva, jejichž ochranu navrhovatel požaduje, užitečného účinku.

58. Naopak přihlédnutím k výše uvedeným skutečnostem předkládající soud pouze vykonává svou soudní funkci, kterou je nalézt pro každý jednotlivý spor nejvhodnější řešení, a to přihlédnutím ke specifickému kontextu a všem relevantním okolnostem. Opět platí, že zásady efektivity unijního práva a účinné soudní ochrany nelze vykládat tak, že ukládají vnitrostátním soudům povinnost automatického rozhodování (bez přemýšlení).

59. Pravda, skutečnost, že se uvážení vnitrostátních soudů týká nejen *formy* nápravy, která má být poskytnuta, ale též toho, zda by bylo přínosné poskytnout *jakoukoli nápravu*, může naznačovat, že přinejmenším v některých případech je jednotlivec zcela zbaven jakékoliv formy soudní ochrany a účinnost relevantních unijních pravidel by nebyla zajištěna.

60. Podle mého názoru by to však nebyl rozumný závěr. Pokud je mi známo, existují totiž ve všech právních řádech procesní zásady či mechanismy, jejichž cílem je zabránit situacím, ve kterých by slepé a automatické uplatňování pravidel vedlo k nespravedlivému nebo nepřiměřenému výsledku nebo k takovému řešení, které neslouží žádnému užitečnému účelu. V tomto ohledu lze vzpomenout například pravidla týkající se řádného výkonu spravedlnosti a hospodárnosti řízení nebo pravidla proti

26 – Viz zejména rozsudky ze dne 14. prosince 1995, van Schijndel a van Veen (C-430/93 a C-431/93, EU:C:1995:441, bod 19), a ze dne 14. prosince 1995, Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437, bod 14). Později viz rozsudek ze dne 2. dubna 2020, CRNPAC a Vueling Airlines (C-370/17 a C-37/18, EU:C:2020:260, bod 93).

zneužití práv nebo řízení, jakož i proti vedení zřejmě bezdůvodného či šikanózního sporu. Není tedy nic z podstaty protiprávního na skutečnosti, že navzdory tomu, že navrhovatel formálně jedná v rámci svých práv a jeho nároky jsou opodstatněné, tak ve velmi výjimečných případech (a zdůrazňuji, ve velmi výjimečných případech) se může stát, že mu nebude poskytnuta navrhovaná náprava. Opět platí, že to, zda by mohlo být toto řešení odůvodněné, závisí na okolnostech a kontextu každého jednotlivého případu.

61. Docházím tedy k závěru, že posouzení, zda je vnitrostátní procesní právní úprava nebo praxe, jako je ta, o kterou se jedná ve věci v původním řízení, slučitelná s unijním právem – ať již na základě (více strukturálně orientované) podmínky efektivity coby součásti zásady procesní autonomie, nebo na základě zásady účinné soudní ochrany (zaměřené více na individuální právo) –, je obvykle nutno provádět případ od případu. Rozhodující je podle mého názoru skutečnost, že v každém jednotlivém případě je nutno umožnit vnitrostátnímu soudu nalézt rozumný (nebo přiměřený) vztah mezi povahou a významem uplatněného práva; závažností porušení nebo závažností vzniklé újmy; a druhem navrhovaného prostředku nápravy nebo nápravy. To vše by mělo být měřeno a hodnoceno v rámci dotčeného skutkového a právního stavu.

62. Ve světle shora uvedeného mám za to, že Soudní dvůr by měl předkládajícímu soudu odpovědět tak, že unijní právo, a zejména zásady procesní autonomie a účinné soudní ochrany, nebrání, rozhodně nikoliv samo o sobě, vnitrostátní právní úpravě nebo praxi, podle které mají vnitrostátní soudy diskreční pravomoc při rozhodování o tom, zda navrhovatel, který tvrdí, že orgány neprovedly určitou směrnici správně, poskytnout nápravu, případně v jaké formě, je-li jeho návrh opodstatněný. Je na předkládajícím soudu, aby zajistil, že s přihlédnutím ke skutkovým okolnostem a kontextu každé jednotlivé věci, která mu byla předložena, bude existovat přiměřený vztah mezi povahou dovolávaných práv, závažností jejich porušení nebo utrpěné újmy a druhem navrhovaného prostředku nápravy, a v důsledku toho i nápravou, kterou se rozhodne poskytnout (nebo případně neposkytnout) navrhovatel.

63. Pro spor v původním řízení to znamená posouzení, které může zjevně nejlépe učinit předkládající soud. Nicméně za účelem poskytnutí několika užitečných vodítek tomuto soudu nyní nabídnu několik doplňujících úvah, máje na paměti určité zvláštnosti projednávané věci.

5. Kontext projednávané věci: práva, porušení, prostředky nápravy

64. Ve věci v původním řízení bude předkládající soud v podstatě muset rozhodnout o tom, zda ony tři formy nápravy požadované navrhovatelem (resp. kterákoliv nebo některé z nich či všechny) představují spravedlivý a přiměřený výsledek, pokud jde o ochranu práv dovolávaných navrhovatelem.

65. To samozřejmě platí za předpokladu, že dotčená unijní ustanovení mají přímý účinek. Pokud jde o strukturu tohoto vztahu, je sice pravda, že odpůrci jsou orgány veřejné správy a podle ustálené judikatury jsou jednotlivci oprávněni dovolávat se ustanovení směrnice vůči těmto orgánům, jestliže stát tato ustanovení neprovedl ve stanovené lhůtě do vnitrostátního práva²⁷.

66. Něco jiného je ovšem to, zda dotčená ustanovení unijního práva mají přímý účinek a jaký přesný obsah toto pravidlo mající přímý účinek má. Podle ustálené judikatury má ustanovení unijního práva přímý účinek vždy, když z hlediska svého obsahu bude dostatečně jasné, přesné a bezpodmínečné, aby bylo možné se ho dovolávat vůči vnitrostátnímu opatření, které není v souladu, nebo jestliže ustanovení definují práva, která jednotlivci mohou uplatňovat vůči státu²⁸.

27 – V tomto smyslu viz například rozsudek ze dne 24. ledna 2012, Dominguez (C-282/10, EU:C:2012:33, bod 33 a citovaná judikatura).

28 – Z rozsáhlé judikatury viz rozsudky ze dne 19. ledna 1982, Becker (8/81, EU:C:1982:7, bod 25), a ze dne 15. dubna 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, body 56 až 57).

67. V projednávané věci předkládající soud patrně tuto záležitost vyřešil již v předběžné fázi, když konstatoval, že jak uvádí navrhovatel, dotčená unijní ustanovení jsou dostatečně jasná, přesná a bezpodmínečná k tomu, aby měla přímý účinek. Předkládající soud nepožádal Soudní dvůr o posouzení této otázky a já jeho rozhodnutí respektuji, přestože byla tato otázka vznesena a předložena Irskem pro účely přípustnosti²⁹. Uvádím nicméně dvě skutečnosti.

68. Zprvce přesnost pravidla jakožto podmínka přímého účinku znamená, že obsah povinnosti uložené členskému státu je skutečně jasný. Rozsah pravidla s přímým účinkem se nemusí nutně doslovně shodovat s celou právní tezí. Je tedy jisté možné vyjmout z širší teze užší, samostatné pravidlo odrážející minimální povinnost uloženou členskému státu. Toto pravidlo však musí být jasné a přesné, pokud jde o jeho rozsah a obsah³⁰.

69. Zadruhé je při provádění takové analýzy ve vztahu k pravidlu obsaženému ve směrnici vhodné mít na paměti, že výchozím ústavním postojem pro provedení směrnice je volba a autonomie členského státu, přirozeně za podmínky, že takové volbě nebrání sama tato směrnice. Naproti tomu, mají-li být taková volba a uvážení přiznány nařízením, musí to jeho znění výslovně uvádět. Tato skutečnost by mohla být zvláště relevantní při posuzování rozsahu dané povinnosti v návaznosti na změnu druhu zdroje unijního práva upravujícího určitou oblast, zejména, jak se nedávno stalo v řadě oblastí unijního práva³¹, jestliže došlo ke změně normativního nástroje v určité oblasti ze směrnice na nařízení.

70. V každém případě je zde ještě jeden aspekt, který je potřeba zohlednit. Povaha dotčeného práva je jedním z prvků, které musí být obvykle brány v úvahu³² pro účely určení vhodného prostředku nápravy, který je nutno dotčené osobě zajistit. Povaha a význam dotčeného práva totiž představují výchozí bod celkového posouzení, jež musí vnitrostátní soud zohlednit³³. Domnívám se, že v projednávané věci si tento aspekt zasluhuje určitou pozornost, proto se mu budu nyní věnovat.

a) Jaká práva? Jazyková práva v unijním právu

71. Na úvod je nutno podotknout, že lze jen stěží pochybovat o tom, že jazyková rozmanitost je v Unii obzvláště ceněnou hodnotou. Podle článku 3 SEU Unie „[r]espektuje svou bohatou kulturní a jazykovou rozmanitost“ a „dbá na zachování a rozvoj evropského kulturního dědictví“. Za tímto účelem musí Unie podle čl. 165 odst. 2 SFEU podporovat výuku a šíření jazyků členských států.

72. Respektování jazykové rozmanitosti je rovněž zakotveno v článku 22 Listiny. Navíc článek 21 Listiny zakazuje jakoukoli diskriminaci založenou mimo jiné na jazyce.

73. Dále je možno uvést, že mnohojazyčnost je ústřední zásadou fungování Unie, o čemž svědčí přijetí nařízení č. 1 již v roce 1958³⁴.

74. Ačkoli však mají tyto zásady a jejich hodnota skutečně prvořadý význam, připouští se rovněž to, že jazyková politika obnáší i přijímání rozhodnutí, která jsou někdy též politicky a společensky choulostivá. Vzhledem k tomu unijní normotvůrce i unijní soudy důsledně zastávají v jazykové oblasti poměrně opatrný, diplomatický a pragmatický přístup, a to jak na úrovni Unie, tak v případě, kdy je pravděpodobné, že bude mít tato úroveň dopady na úrovni členských států.

29 – Viz výše, body 22 a 23 tohoto stanoviska.

30 – Podrobněji a s dalšími odkazy viz též mé stanovisko ve věci Klohn (C-167/17, EU:C:2018:387, body 36 až 46).

31 – Viz z nedávné doby například mé stanovisko ve věci Fashion ID (C-40/17, EU:C:2018:1039, body 45 až 48).

32 – Obdobně viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 20. března 2008, Budajeva a další v. Rusko (CE:ECHR:2008:0320)UD001533902, bod 191).

33 – Viz výše, body 54 až 62 tohoto stanoviska.

34 – Rada EHS: Nařízení č. 1 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství (Úř. věst. 1958, 17, s. 385; Zvl. vyd. 01/01, s. 3), ve znění pozdějších změn.

75. Na úrovni vnitřního fungování Unie nebyl tento systém nikdy přespříliš rigidní. Zaprvé, i pokud jde o úřední jazyky Unie, byly v nedávné době učiněny určité výjimky, a to konkrétně pokud jde právě o irštinu³⁵ nebo maltštinu³⁶. Pro účely projednávané věci je pak ještě významnější, že Soudní dvůr důsledně odmítá myšlenku, že z hlediska unijního práva musí existovat absolutní rovnost všech úředních jazyků³⁷. Zásada, že všechny jazykové verze jsou stejně autentické, nebo zásada zákazu diskriminace mezi úředními jazyky Unie neznámá, že „se všemi úředními jazyky musí být za všech okolností a pro všechny účely zacházeno stejně“³⁸. Na úrovni Unie jsou tedy přípustné rozdílné režimy, je-li takové uspořádání dostatečně odůvodněno.

76. Kromě toho, když mají unijní soudy rozhodovat o uznání a potvrzení jazykových práv vyplývajících z unijního práva, usilují o zajištění ochrany dotčených jednotlivců³⁹, přičemž však ponechávají příslušným (unijním nebo vnitrostátním) orgánům určitý manévrovací prostor.

77. Například ve věci Skoma-Lux Soudní dvůr rozhodl, že (tehdejší) nařízení Společenství, které nebylo vyhlášeno v úředním jazyce členského státu, nelze uplatňovat vůči jednotlivci, který v tomto státě žije⁴⁰. Soudní dvůr však nezašel tak daleko, aby ze skutečnosti, že nedošlo k vyhlášení daného aktu, vyvodil významnější důsledky, pokud jde o jeho platnost nebo použitelnost. Unijní právo nevyhlášené v (onem jediném) jazyce členského státu tedy ve skutečnosti zůstalo platným právem tohoto členského státu. Pouze nemohly být na základě této právní úpravy ukládány jednotlivcům žádné povinnosti⁴¹.

78. Tento trend je patrně ještě zřetelnější, je-li Soudní dvůr konfrontován s vnitrostátními opatřeními, která odrážejí rozhodnutí vnitrostátní politiky. V tomto ohledu nelze přehlížet, že jazyková politika na vnitrostátní úrovni spadá obecně vzato do oblasti pravomoci členských států. Podle článku 6 SFEU má totiž Unie v oblasti kultury a vzdělávání pouze pravomoc provádět činnosti, jimiž podporuje, koordinuje nebo doplňuje činnosti členských států. Konečně jazyková politika může jediné odrážet historii, kulturu, tradice a společnost každé země.

79. Unijní soudy se proto k nadměrným zásahům do vnitrostátního rozhodování nebo ukládání dalekosáhlých povinností členským státům staví rezervovaně. Například ve věci UTECA Soudní dvůr rozhodl, že vnitrostátní právní předpisy, které ukládají subjektům televizního vysílání povinnost vyčlenit určitou část svých příjmů pro předběžné financování evropských kinematografických děl a televizních filmů, jejichž původní jazyk je jedním z úředních jazyků dotyčného členského státu, jsou s unijním právem slučitelné⁴². Ve věci Runevič-Vardyn Soudní dvůr rozhodl, že unijní právo nebrání tomu, aby vnitrostátní orgány odmítly měnit jména a příjmení dotčených osob, jak jsou přepsána v rodném a oddacím listě, z důvodu, že vnitrostátní právní předpisy stanoví, že jména a příjmení

35 – Viz článek 2 nařízení Rady (ES) č. 920/2005, kterým se mění nařízení č. 1 ze dne 15. dubna 1958 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství a nařízení č. 1 ze dne 15. dubna 1958 o užívání jazyků v Evropském společenství pro atomovou energii a kterým se zavádí dočasná odchylná opatření od těchto nařízení (Úř. věst. 2005, L 156, s. 3), později opět prodloužené nařízením Rady (EU) č. 1257/2010, kterým se prodlužují dočasná odchylná opatření od nařízení č. 1 ze dne 15. dubna 1958 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství a nařízení č. 1 ze dne 15. dubna 1958 o užívání jazyků v Evropském společenství pro atomovou energii stanovená nařízením (ES) č. 920/2005 (Úř. věst. 2010, L 343, s. 5). Obecně viz zpráva Komise Radě o pokroku orgánů Unie při provádění postupného omezování odchylky pro irský jazyk, COM(2019) 318 final.

36 – Nařízení Rady (ES) č. 930/2004 ze dne 1. května 2004 o dočasné odchylce týkající se sepisování aktů orgánů Evropské unie v maltštině (Úř. věst. 2004, L 169, s. 1).

37 – V tomto smyslu viz rozsudky ze dne 9. září 2003, Kik v. OHIM (C-361/01 P, EU:C:2003:434, body 82 až 94); ze dne 12. května 2011, Polska Telefonia Cyfrowa (C-410/09, EU:C:2011:294, bod 38); a ze dne 26. března 2019, Komise v. Itálie (C-621/16 P, EU:C:2019:251, body 89 až 97). Viz též obecněji mé stanovisko ve věci Komise v. Itálie (C-621/16 P, EU:C:2018:611, body 153 až 179).

38 – Tento výraz si vypůjčím ze stanoviska generálního advokáta F. G. Jacobse ve věci Kik v. OHIM (C-361/01 P, EU:C:2003:175, bod 50).

39 – Rozsudky ze dne 28. listopadu 1989, Groener (C-379/87, EU:C:1989:599); ze dne 24. listopadu 1998, Bickel a Franz (C-274/96, EU:C:1998:563); ze dne 6. června 2000, Angonese (C-281/98, EU:C:2000:296); a ze dne 27. března 2014, Ruffer (C-322/13, EU:C:2014:189), nabízejí ilustrativní příklady tohoto problému.

40 – Rozsudek ze dne 11. prosince 2007 (C-161/06, EU:C:2007:773). Další ilustrativní příklad nabízí rozsudek ze dne 20. května 2003, Consorzio del Prosciutto di Parma a Salumificio S. Rita (C-108/01, EU:C:2003:296).

41 – Dále viz též rozsudek ze dne 10. března 2009, Heinrich (C-345/06, EU:C:2009:140). Viz však (nikoli v kontextu dočasného výpadku v překladech a zveřejňování právní úpravy, který nastal po rozšíření Unie, ale v situaci, kdy má být právní úprava záměrně a pravděpodobně navzdory utajena, mnohem přesvědčivější) stanovisko generální advokátky E. Sharpston ve věci Heinrich (C-345/06, EU:C:2008:212).

42 – Rozsudek ze dne 5. března 2009 (C-222/07, EU:C:2009:124).

fyzických osob musí být v těchto dokumentech přepsána v souladu s pravidly grafického záznamu státního úředního jazyka⁴³. Obecně Soudní dvůr soustavně judikuje, že vnitrostátní opatření přijatá na ochranu a podporu jednoho nebo více úředních jazyků členského státu mohou odůvodnit výjimky z režimu volného pohybu, přičemž Soudní dvůr prohlásil vnitrostátní opatření přijatá za tímto účelem za neslučitelná s unijním právem, pouze pokud byly shledány nepřiměřenými ve vztahu k tomuto cíli⁴⁴.

80. Z výše uvedené ilustrativní judikatury vyvozují dva závěry. Zaprvé sice není pochyb o tom, že jazyková práva mají v Unii prvořadý význam a že jednotlivci mají zajisté právo na ochranu před jakýmkoli porušením těchto práv, nicméně z případného porušení těchto práv neplynou žádné automatické důsledky. V tomto ohledu unijní soudy obecně upřednostňují vyvážený a citlivý přístup, v jehož rámci jsou řádně zohledněny a vzájemně poměřeny konkrétní okolnosti každé jednotlivé věci s cílem dosáhnout spravedlivého (a nikoli rušivého) výsledku.

81. Zadruhé není tento přístup uplatňován pouze tehdy, když jde o používání jazyků ve vztahu ke specifickým odvětvovým pravidlům nebo pravidlům závislým na dané oblasti (jako jsou výše uvedené příklady z judikatury týkající se volného pohybu), ale též jde-li o rozhodnutí ústavněprávní povahy. Jinými slovy, pokud i strukturální nebo ústavněprávní věci vykazují poměrně vysoký stupeň flexibility a výsledky nejsou automaticky dány, bylo by značně překvapivé, kdyby bylo nutné trvat na tom, že by se v režimu skrytého sekundárního práva v určité konkrétní normativní oblasti náhle zrodilo jakési absolutní jazykové právo.

82. Na pozadí těchto skutečností nyní přistoupím k posouzení dalších proměnných vstupujících do rovnice řešené předkládajícím soudem. Metaforicky řečeno: pokud je na jedné misce vah případné porušení takového jazykového práva, jako je právo vyplývající z dotčených unijních ustanovení, jaký druh prostředků nápravy by měl vnitrostátní soud položit na druhou miskou vah, aby bylo ve věci v původním řízení dosaženo vyváženého řešení?

b) Jaký druh nápravy?

83. Úvodem musím zdůraznit, že projednávaná věc se netýká podmínek, za kterých unijní právo ukládá vnitrostátnímu právu povinnost vytvořit nové prostředky nápravy za účelem vyplnění mezery v právní ochraně⁴⁵ – na rozdíl od toho, co tvrdila polská vláda⁴⁶. Projednávaná věc se týká pouze způsobu, jakým je potřeba uplatnit stávající prostředky nápravy, které již v právním řádu určitého členského státu existují, pokud se věc projednávaná u vnitrostátního soudu týká práv založených na unijním právu. Není tedy potřeba diskutovat o tom, zda a případně kdy může být členský stát z hlediska unijního práva povinen zavést soudní prostředek nápravy umožňující vnitrostátním soudům přijímat rozhodnutí, která – podobně jako soudní příkaz nebo vyhláška s okamžitým účinkem – nutí příslušné (legislativní nebo správní) orgány, aby bez dalšího změnilы vnitrostátní právo.

84. Otázka položená předkládajícím soudem je odlišné povahy. Tento soud uvedl, že ve vnitrostátním právu existuje soubor pravidel, která upravují prostředek nápravy v daném konkrétním případě. Klade si však otázku, zda lze tento soubor pravidel použít a uplatnit naprosto stejným způsobem, jako kdyby nároky navrhovatele nebyly založeny na unijním právu, ale na právu vnitrostátním. Předkládající soud si není jist, zda je nutno tato pravidla nepoužít „ve jménu“ účinného prosazování unijního práva nebo účinné právní ochrany jednotlivců.

43 – Rozsudek ze dne 12. května 2011 (C-391/09, EU:C:2011:291).

44 – Viz například rozsudky ze dne 16. dubna 2013, Las (C-202/11, EU:C:2013:239), a ze dne 21. června 2016, New Valmar (C-15/15, EU:C:2016:464).

45 – V tomto ohledu viz rozsudky ze dne 19. června 1990, Factortame a další (C-213/89, EU:C:1990:257); ze dne 13. března 2007, Unibet (C-432/05, EU:C:2007:163); a ze dne 3. října 2013, Inuit Tapiriit Kanatami (C-583/11 P, body 103 až 104).

46 – Viz výše, bod 24 tohoto stanoviska.

85. V návaznosti na shora uvedené jistě není nutno zdůrazňovat, že předkládající soud nemůže ve věci v původním řízení zajistit úplné a okamžité uspokojení hmotných práv navrhovatele tím, že nepoužije vnitrostátní právo a současně použije unijní právo přímo. Předkládající soud nemůže farmaceutickým společnostem nařídít splnění povinností vyplývajících z čl. 58 odst. 4, čl. 59 odst. 3 a čl. 61 odst. 1 směrnice 2001/82. Tyto společnosti nejsou v tomto řízení v postavení odpůrců.

86. Navíc by měl jakýkoli takový postup vůči nim velmi malou naději na úspěch, neboť Soudní dvůr soustavně rozhoduje tak, že možnost, aby měly neprovedené směrnice přímý *horizontální* účinek a jako takových bylo možno se jich dovolávat vůči jednotlivcům, je vyloučena⁴⁷. Též v novějším rozhodnutí ve věci Popławski Soudní dvůr zopakoval, že „i když je ustanovení směrnice jasné, přesné a bezpodmínečné, neumožňuje vnitrostátnímu soudu vyloučit použití jeho vnitrostátního práva, které mu odporuje, pokud by tím byla uložena dodatečná povinnost jednotlivci“⁴⁸.

87. Jakákoli forma ochrany práva navrhovatele v původním řízení je tedy nutně nepřímá a její účinky jsou odloženy v čase. Navrhovatel se domáhá určení, že dotčená vnitrostátní právní úprava je neslučitelná s ustanoveními směrnice 2001/82, a měla by proto být příslušnými vnitrostátními orgány změněna. Podle mého názoru by teprve potom, a jako důsledek následné změny vnitrostátní právní úpravy, mohly být farmaceutické společnosti povinny zajistit dodržování této nové právní úpravy v budoucnu.

88. Jaké prostředky nápravy, a konkrétně jakou formu nápravy by měl s ohledem na shora uvedené vnitrostátní soud poskytnout?

89. Na jednu stranu z důvodů nastíněných v bodech 71 až 82 tohoto stanoviska patrně druh a závažnost tvrzeného porušení a důsledků tohoto porušení nedosahují takové intenzity, aby vyžadovaly nějakou drakonickou formu nápravy. Předkládající soud tedy jistě může dospět k závěru, že by bylo nepřiměřené přiznat všechny tři formy nápravy požadované navrhovatelem současně. Zejména návrh navrhovatele v tom smyslu, aby předkládající soud prohlásil, že irské orgány *musí* změnit vnitrostátní právo, aby zajistily správné provedení ustanovení hlavy V směrnice 2001/82, by mohl, snad i s ohledem na zásadu dělby moci⁴⁹, překračovat rámec toho, co je nezbytné k zajištění ochrany práva navrhovatele.

90. Avšak na druhou stranu, pokud by se nároky navrhovatele ukázaly jako opodstatněné, přičemž rozhodnutí o této otázce přísluší předkládajícímu soudu, nebude podle mne možno považovat výsledek tohoto řízení za spravedlivý a přiměřený, pokud by měl navrhovatel opustit jednací síň s prázdnýma rukama.

91. Právo na účinný opravný prostředek musí nutně znamenat, že příslušný soud musí v zásadě projednat meritum dotčené stížnosti a poskytnout přiměřenou nápravu⁵⁰ a že tato náprava bude řádně provedena⁵¹. Právo na zákonného soudce by se stalo bezobsažným, pokud by byla účastníkovi řízení, který měl ve věci úspěch, odeprána jakákoliv forma uspokojení v návaznosti na porušení jeho práv, ledaže by samozřejmě existovaly nějaké výjimečné okolnosti, které by takový postup odůvodňovaly.

92. Jsou v projednávané věci takové výjimečné okolnosti dány?

47 – Viz zejména rozsudky ze dne 2. února 1986, Marshall (152/84, EU:C:1986:84, bod 48); ze dne 14. července 1994, Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292); jakož i ze dne 22. ledna 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, bod 72).

48 – Rozsudek ze dne 24. června 2019 (C-573/17, EU:C:2019:530, bod 67).

49 – Zásada, o níž měl Soudní dvůr za to, že vyplývá ze zásady právního státu: v tomto smyslu viz rozsudky ze dne 10. listopadu 2016, Poltorak (C-452/16 PPU, EU:C:2016:858, bod 35), a ze dne 19. listopadu 2019, A. K. a další (Nezávislost kárného kolegia Nejvyššího soudu) (C-585/18, C-624/18 a C-625/18, EU:C:2019:982, bod 124).

50 – V tomto smyslu viz rozsudek ESLP ze dne 30. října 1991, Vilvarajah a další v. Spojené království (CE:ECHR:1991:1030JUD001316387, § 122).

51 – Pokud jde o posouzení relevantní judikatury ESLP, viz mé stanovisko ve věci Torubarov (C-556/17, EU:C:2019:339, body 60 až 62).

93. V projednávané věci se irské orgány dovolávají dvou hlavních důvodů proti poskytnutí jakékoliv nápravy. První důvod se týká řádného výkonu spravedlnosti a hospodárnosti řízení: poskytnutí nápravy by nesloužilo žádnému užitečnému účelu, neboť navrhovatel informacím v angličtině rozumí. Navíc brzy nabude účinnosti nová unijní právní úprava slučitelná se současnými ustanoveními vnitrostátního práva. Druhý důvod se týká možné újmy způsobené třetím osobám: rizika, že by mohli výrobci a distributoři veterinárních léčivých přípravků dočasně odejít z irského trhu, aby se vyhnuli dodatečným nákladům, čímž by byla způsobena újma na zdraví zvířat.

94. V zásadě souhlasím s Irskem v tom, že řádný výkon spravedlnosti a hospodárnost řízení⁵², popřípadě nutnost vyhnout se riziku nedostatku veterinárních léčivých přípravků⁵³ jsou samy o sobě a obecně zájmy hodné ochrany. Vnitrostátní soud je může z tohoto důvodu zohlednit při výkonu svého uvážení. Předkládajícímu soudu však přísluší ověřit, zda by *za okolností projednávané věci* skutečné uplatnění diskreční pravomoci předkládajícího soudu vedoucí k úplnému odepření jakékoli nápravy smysluplně přispělo k ochraně uvedených zájmů a zda by v každém případě nepřekročilo rámec toho, co je za tímto účelem nezbytné.

95. Vzhledem k tomu, že do nabytí účinnosti nového unijního nařízení zbývá více než jeden rok, je obtížné vnímat tuto dobu jako dobu zcela zanedbatelnou. Je možno znovu připomenout, že unijní ustanovení musí vyvolávat plné účinky „od svého vstupu v platnost a po celou dobu své platnosti“⁵⁴. Navrhovatel třeba rozumí informacím v angličtině. To je ale snad možné považovat za indicii toho, že dotčené porušení je méně závažné povahy, a nasvědčuje to menší naléhavosti, pokud jde o hledání nějaké formy nápravy. Mám naopak větší pochybnosti o tom, že lze tuto skutečnost považovat za (jediný) základ, který by odůvodňoval odmítnutí poskytnout navrhovateli jakoukoli formu ochrany jeho práv, když tato skutečnost nepředstavovala žádný problém týkající se aktivní legitimace navrhovatele a nyní probíhá projednávání merita věci.

96. Kromě toho údajné negativní důsledky pro třetí osoby a stát nejsou ani bezprostřední, ani neplynou automaticky z jakéhokoli rozhodnutí, které předkládající soud v rámci tohoto řízení přijme. Na základě zásady přednosti unijního práva řeší vnitrostátní soud rozpor mezi ustanovením vnitrostátního zákona a přímo použitelným ustanovením unijního práva tak, že použije unijní právo a podle potřeby ponechá nepoužité odporující vnitrostátní ustanovení. Toto konstatování Soudního dvora však bylo učiněno a zopakováno⁵⁵ v kontextu soudního řízení, které je řízením *inter partes*, jehož výsledek je obvykle závazný pro strany daného sporu. Nebylo však judikováno, že soudní spor musí být z hlediska unijního práva vyřešen prohlášením neplatnosti, zdánlivosti nebo nicotnosti vnitrostátního ustanovení⁵⁶. Pravomoci vnitrostátních soudů jsou totiž otázkou spadající do pravomoci každého členského státu. Přímý účinek a přednost nevyžadují, aby byla dotčená soudní rozhodnutí nadána nějakou formou účinků *erga omnes*⁵⁷.

97. S ohledem na výše uvedené si kladu otázku, zda by – za předpokladu, že by posouzení předkládajícího soudu týkající se výkladu dotčených unijních ustanovení bylo správné – nemohlo být poskytnutí nápravy v podobě pouhého prohlášení, že dotčená vnitrostátní opatření neprovádějí správně směrnici 2001/82, nejvhodnější formou nápravy. Na jednu stranu je tím konstatováno případné porušení, kterého se navrhovatel dovolává, a poskytuje se mu tím určitá forma morálního

52 – V tomto smyslu viz zejména rozsudek ze dne 12. února 2015, Baczó a Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, bod 51).

53 – V tomto smyslu viz zejména rozsudek ze dne 16. září 2008, Sot. Lélos kai Sia a další (C-468/06 až C-478/06, EU:C:2008:504, bod 75).

54 – Viz výše, bod 34 tohoto stanoviska.

55 – Viz výše, body 34 až 36 tohoto stanoviska.

56 – Viz rozsudek ze dne 19. listopadu 2009, Filipiak (C-314/08, EU:C:2009:719, body 82 až 83).

57 – V tomto smyslu viz rozsudek ze dne 4. prosince 2018, Minister for Justice and Equality a Commissioner of the Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, body 33 až 34).

zadosti učinění⁵⁸, přičemž se snad navrhovateli otevírá i možnost požadovat náhradu případně utrpěné škody, pokud by byly splněny podmínky odpovědnosti státu za škodu⁵⁹. Na druhou stranu je tato forma nápravy poměrně omezená, pokud jde o její rozsah a účinky, zejména vůči třetím osobám, a méně invazivní vůči irským legislativním a správním orgánům.

98. Jak však bylo opakovaně zmíněno v celém tomto stanovisku, posouzení veškerých těchto hledisek a nalezení určité rovnováhy mezi nimi skutečně přísluší předkládajícímu soudu. Účelem všech bodů analyzovaných v tomto oddílu bylo jednoduše potvrdit, že existuje celá škála v úvahu přicházejících řešení. Klíčovým závěrem tohoto stanoviska je jednoduše to, že unijní právo podle mého názoru nezbavuje, a to ani v případě, že se jedná o práva založená na unijním právu, vnitrostátní soud jeho uvážení, kterým je obvykle nadán pro účely nalezení konkrétního a přiměřeného řešení dané individuální věci, včetně volby nápravy, kterou je třeba poskytnout navrhovateli, samozřejmě s výhradou, že bude jeho návrh opodstatněný ve věci samé.

V. Závěry

99. Navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na předběžnou otázku položenou Ard-Chúirt (Vrchní soud, Irsko) následovně:

- Unijní právo, a zejména zásady procesní autonomie a účinné soudní ochrany, nebrání vnitrostátní právní úpravě nebo praxi, podle které mají vnitrostátní soudy diskreční pravomoc při rozhodování o tom, zda navrhovateli, který tvrdí, že orgány neprovedly určitou směrnicí správně, poskytnout nápravu, případně v jaké formě, je-li jeho návrh opodstatněný.
- Je na předkládajícím soudu, aby zajistil, že s přihlédnutím ke skutkovým okolnostem a kontextu každé jednotlivé věci, která mu byla předložena, bude existovat přiměřený vztah mezi povahou dovolávaných práv, závažností jejich porušení nebo utrpěné újmy a druhem navrhovaného prostředku nápravy, a v důsledku toho i nápravou, kterou se rozhodne poskytnout (nebo případně neposkytnout) navrhovateli.

58 – V této souvislosti připomínám, že v kontextu žalob na určení mimosmluvní odpovědnosti Unie by mohly symbolické formy odškodnění nebo pouhé konstatování protiprávního jednání v rozsudku představovat uspokojivé odškodnění pro účely článku 340 SFEU: viz zejména rozsudky ze dne 14. června 1979, V. v. Komise (18/78, EU:C:1979:154, bod 19); ze dne 9. července 1981, Krecké v. Komise (59/80 a 129/80, EU:C:1981:170, bod 74); a ze dne 9. července 1987, Hochbaum a Rawes v. Komise (44/85, 77/85, 294/85 a 295/85, EU:C:1987:348, bod 22). Tato praxe podle všeho odpovídá praxi ESLP: viz zejména rozsudky ze dne 23. listopadu 1976, Engel a další v. Nizozemsko (CE:ECHR:1976:1123JUD000510071, body 10 až 11); ze dne 17. října 2002, Agga v. Řecko (CE:ECHR:2002:1017JUD005077699, body 65 až 66); a ze dne 30. listopadu 2004, Vaney v. Francie (CE:ECHR:2004:1130JUD005394600, body 55 až 57).

59 – Viz rozsudky ze dne 19. listopadu 1991, Francovich a další (C-6/90 a C-9/90, EU:C:1991:428), a ze dne 5. března 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame (C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79).